

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARI KAPSAMINDA KASTAMONU İLİ EL SANATLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ve HARİTALANDIRILMASI

The Evaluation and Mapping of Kastamonu Province Handicrafts within the scope of Intangible Cultural Heritage Elements

Elif Nur İrem DURMUŞ

E-posta: elifnuriremguzey@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-8333-2224

Azime Nur KARAYEL

E-posta: azimenurkarayel@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-0305-3047

Doç. Dr. Canan TANRISEVER

Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi

E-posta: cnntanrisever@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-4747-5903

Öz

El sanatları geleneği; Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO)'nun, Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) alanları arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, SOKÜM unsurları kapsamında Kastamonu ili el sanatlarının değerlendirilmesi ve haritalandırılması amaçlanmıştır. Bu amaca istinaden; nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği ile elde edilen veriler, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı ArcGIS, ArcMap gibi uygulamalardan yararlanılarak haritalandırılmıştır. Doküman analizi tekniği ile elde edilen veriler doğrultusunda, el sanatlarının yaygın olarak görüldüğü ve yapıldığı ilçelerin dağılımını belirleyen haritalara yer verilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Kastamonu ilinde en yaygın olan ve bilinirliğe sahip olan el sanatının dokumacılık olduğu belirlenmiştir. Ardından çarşaf bağı sanatı, saz yapımı, taş baskı, sepetçilik ve kaşıkçılık el sanatlarının diğerlerine göre nispeten daha yaygın dağılıma sahip olduğu saptanmıştır. Yaygınlığı ve dağılımı az olarak nitelenebilecek el sanatlarının ise bakırcılık, Tosya kuşağı, urgancılık, hamam kesesi yapımı, fanila yapımı, ahşap işçiliği, çakıcılık ve bıçakçılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM), Turizm, Kastamonu, El Sanatları, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS).

Abstract

Traditional craftsmanship is among the Intangible Cultural Heritage (ICH) areas of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). In this study, it is aimed to evaluate and map the handicrafts of Kastamonu within the scope of ICH elements. For this purpose, the data obtained through document analysis technique, one of the qualitative research methods, were mapped using Geographic Information Systems (GIS) based applications such as ArcGIS and ArcMap. In line with the data obtained through document analysis technique, maps determining the distribution of the districts where handicrafts are commonly seen and made are included. As a result of the study, it was determined that the most common and well-known handicraft in Kastamonu province is weaving. Then, the art of sheet binding, saz making, lithography, basketry and spoon making have a relatively more widespread distribution than the others. It has been concluded that the handicrafts, which can be described as less widespread and distribution are coppersmith, Tosya belt, rope making, bath glove making, flannel making, woodworking, lumbering and knife making.

Key words: Intangible Cultural Heritage (ICH), Tourism, Kastamonu, Handicrafts, Geographic Information Systems (GIS).

Giriş

SOKÜM Sözleşmesi'nin kabul edilmesiyle birlikte literatürde bu konuyla ilgili yapılan çalışmalar giderek artmış, çeşitli disiplinler arasında farklı bakış açılarının ele alındığı çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir (Mancı, 2021: 275). Somut olmayan kültürel mirasın kendini gösterdiği alanlardan biri de el sanatları geleneğidir. El sanatları; geçmişten günümüze taşınan, ülkelerin kültür tarihi bakımından son derecede önem arz eden kültürün maddi ürünleri olup, ülkelerin tanıtımının yapılmasına ve ekonomilerine katma değer sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Öztürk, 2005: 75).

Kastamonu ili önemli bir kültür, inanç, doğa ve gastronomi turizmi potansiyeline sahiptir. Şehrin özellikle 2000'li yıllardan itibaren başlayarak günümüze değin kültür turizmi alanında önemli gelişmeler kaydettiği bilinmektedir. Bu gelişmenin altında yatan sebepler arasında turistlerin seyahat motivasyonlarındaki değişim, gelirlerindeki artış ve eğitim durumlarıyla ilişkili olarak farklı turizm çeşitlerini ve destinasyonları deneyimleme isteği, kişisel gelişim ve zenginleşme arzusu, şehrin bünyesinde barındırdığı zengin kültürel unsurlar, yerel yönetimlerin destinasyonun tanıtım ve pazarlamasına dair çabalarının meyve vermesi sayılabilir. Şehir günümüzde de turizm fuarları ve televizyon programlarıyla tanıtım çalışmalarına devam etmektedir (Türker, Akça ve Uçar, 2019: 128-129). İlin tanıtım çalışmalarına ve kültürel unsurlarına verdiği önemin bir başka göstergesi de 2018 yılında Türk Dünyası Kültür Başkenti ilan edilmesidir. Kastamonu ili; birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olmanın bir sonucu olarak, zengin bir kültür birikimine sahiptir. Bünyesinde barındırdığı zengin kültür birikimi, ilin el sanatlarının çeşitliliğine yansımıştır. Bununla birlikte bir bölgenin ya da ülkenin el sanatları bakımından zengin olması yeterli değildir. Aynı zamanda bu el sanatlarının korunması, sürdürülmesi, gelecek nesillere aktarılması ve gelecek nesillerin bu konuda bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bunu sağlayabilecek yetkili kurumlardan

biri UNESCO'dur. UNESCO taraf devletlerin sahip olduğu el sanatlarını; "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne" olarak, korunmasını ve gelecek nesillere aktarılmasını sağlamaktadır.

Kastamonu ilinin SOKÜM unsurları ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar mevcuttur. 03-07 Şubat 2020 tarihleri arasında IV. SOKÜM Kış Okulu; başta UNESCO Türkiye Millî Komisyonu olmak üzere, çeşitli kurum ve kuruluşların işbirliği ve akademik desteğiyle, Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)'nın ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Kış okulundaki oturumlarda, SOKÜM ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri ilişkisi farklı tematik konular bağlamında değerlendirilmiştir. Ardından çeşitli kamu kurum ve kuruluş temsilcilerinin katıldığı "Kastamonu ve UNESCO İşbirliği İmkanları" temalı bir değerlendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir (UTMK, 2020). Literatürde de Kastamonu ilinin SOKÜM unsurları ile ilgili yapılmış çalışmalar söz konusudur. Küçükbasmacı (2020) çalışmasında, Kastamonu'nun SOKÜM unsurlarının yer aldığı bir müze oluşturulmasının gerekliliğini ve müzenin sahip olması gerektiği düşünülen nitelikleri ele almıştır. Çalışmada; müze oluştururken el sanatları gelenekleri alanında üretim sürecine ziyaretçilerin dâhil edilebileceği ve ziyaretçilere ürün satışı yapılabileceği belirtilmiştir. Oğuz (2013: 17), "Türkiye ve Azerbaycan El Sanatlarında Kadının Yeri" başlığı altında gerçekleştirilen projenin Türkiye'deki alan araştırmasının bir bölümünün 2013 yılının Şubat-Mart aylarında Kastamonu'da yapıldığını ifade etmiştir. Konusunda uzman olan araştırmacıların katılımıyla gerçekleştirilen alan araştırmasında, kültür aktarımında kadının yeri ve rolü bakımından geleneksel el sanatları ile ilgili incelemelerde bulunulmuştur. Türkyılmaz (2013: 94) da, bahsi geçen proje kapsamında Kastamonu'daki taş baskı, el dokuması atölyelerindeki kadınlar ve çarşaf bağı sanatıyla uğraşan kadınlarla görüşmeler gerçekleştirildiğini aktarmıştır. Yakıcı (2013: 39) ise Ankara Üniversitesi'nde "Kastamonu İlinin Somut Olmayan Kültürel Mirasının Belirlenmesi"ne dair bir çalışma başlatıldığını ifade etmiştir. Çalışmanın başkanlığını, aynı zamanda UNESCO SOKÜM Komitesi üyesi olan Prof. Dr. Muhtar Kutlu'nun yaptığı belirtilmiştir.

Literatürde; Kastamonu ilinin el sanatları ile ilgili yapılan çalışmalarda, dokumacılık (Yetim, 2004), ahşap işçiliği (Tan, 1982), bakırcılık (Bayraktar, 2017), çarşaf bağı (Öztürk ve Can, 2020), çakıcılık ve bıçakçılık (Engin, 1990; Kipay, 2012), taş baskı (Barışta, 1988; Gökmen, 2019; Soysaldı ve Şavkar, 2019; Sökmen, 2019), urgancılık (Gül, 2021), Tosya kuşağı (Gündüz, 2016) ve Kastamonu ilinin tüm el sanatları (Erdoğan, 2018) ele alınmıştır.

Bu çalışmanın amacı, SOKÜM unsurları kapsamında Kastamonu ili el sanatlarının değerlendirilmesi ve haritalandırılmasıdır. Kastamonu ili el sanatlarının; turizm alanında somut kültürel mirasların tanıtımında önemli rol oynayan CBS tabanlı uygulamalardan yararlanarak haritalandırılmasıyla birlikte, daha etkili bir şekilde geniş kitlelere tanıtılacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Kastamonu ilini ziyaret etmeyi düşünen turistler, ilin el sanatları hakkında konuma dayalı bilgiye ulaşabilecektir. Dolayısıyla şehrin yerli ve yabancı ziyaretçi sayısında artış olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, somut olan kültürel mirasa destek olan somut olmayan kültürel miras unsurları kapsamındaki Kastamonu ili el sanatlarının belirlenerek alternatif turistik ürün olarak ortaya konulabileceği düşünülmektedir.

Somut Olmayan Kültürel Miras

UNESCO'nun 16 Kasım 1972 tarihinde Paris'te düzenlenen Genel Konferansı'nda Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi kabul edilmiştir. Sözleşmede korunması gereken varlıklar; kültürel ve doğal miras olarak iki başlık altında incelenmektedir. Sözleşmeye göre kültürel miras; anıtları, yapı topluluklarını ve siteleri kapsamaktadır (UNESCO, 1972: 1-2). Sözleşmedeki kültürel miras kavramıyla kastedilen, somut olan kültürel mirastır. Dünya Kültür Politikaları Konferansı'nda, bir devletin kültürel mirasının somut ve somut olmayan eserleri içerdiği ifade edilmiştir (UNESCO, 1982: 43). Konferansta ayrıca somut olmayan kültürel mirasın korunmasına verilen önemin son 10 yılın en yapıcı gelişmelerinden biri olduğu kaydedilmiştir (UNESCO, 1982: 14). Bu konferansla birlikte kültürel miras tanımına yeni boyut getirilerek, somut olmayan kültürel miras da tanım kapsamına alınmıştır (Alpaslan, 2015: 37). UNESCO, 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te düzenlenen 32. Genel Konferansı'nda Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'ni kabul etmiştir. Türkiye, sözleşmeyi 2006 yılında kabul ederek, taraf devletlerden biri olmuştur. Söz konusu sözleşmenin 16., 17. ve 18. maddelerine göre oluşturulmuş SOKÜM Listeleri bulunmaktadır. Bu listeler; "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi", "Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi" ve "Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı"dır. Türkiye'nin 2023 yılı Aralık ayı itibarıyla "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'nde" 27 ve "Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde" 3 olmak üzere toplam 30 adet unsur bulunmaktadır (UTMK, 2023). Türkiye, UNESCO SOKÜM Listeleri'nde bulunan 30 adet unsuruyla listede en çok unsur bulunan ikinci üye devlettir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde somut olmayan kültürel miras; *"toplulukların, grupların ve bazı durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak kabul ettikleri uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlarla ilgili araçlar, gereçler, eserler ve kültürel alanlar"* olarak tanımlanmıştır. SOKÜM'ün kendini gösterdiği alanlar şunlardır: a) Somut olmayan kültürel mirasın bir aracı olarak dil de dâhil olmak üzere sözlü gelenekler ve anlatımlar, b) Gösteri sanatları, c) Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve şöenler, d) Doğa ve evren ile ilgili bilgi ve uygulamalar, e) El sanatları geleneği (Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2003). Türkiye'nin İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne el sanatları geleneği kapsamında 2014 yılında "Ebru: Türk Kâğıt Süsleme Sanatı", 2016 yılında "Geleneksel Çini Sanatı", 2020 yılında Azerbaycan, İran ve Özbekistan ile ortak dosya olarak "Minyatür Sanatı", 2021 yılında "Hüsn-i Hat, Türkiye'de İslam Sanatında Geleneksel Güzel Yazı" , 2022 yılında Afganistan, Azerbaycan, İran, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile ortak dosya olarak "İpek Böcekçiliği ve Dokuma için İpeğin Geleneksel Üretimi" ve "Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği" başlıklarıyla kaydettirilmiştir. 2023 yılında ise Azerbaycan, İran İslam Cumhuriyeti, Tacikistan ve Özbekistan ile ortak dosya olarak "Tezhip", Azerbaycan ile ortak dosya olarak "Balaban/Mey Zanaatkarlığı ve İcra Sanatı" ve "Sedef Kakma İşçiliği" olmak üzere toplamda 9 unsur kaydettirilmiştir (UTMK, 2023).

Sözleşmenin 11. ve 12. maddeleri gereğince taraf devletler kendi toprakları üzerinde bulunan mevcut somut olmayan kültürel mirasın çeşitli unsurlarını belirlemek ve tanımlamakla yükümlüdür. Ayrıca söz konusu mirasların envanterini çıkarmak ve bu envanterleri düzenli olarak güncellemek zorundadır (Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2003). Türkiye'nin bu kapsamda "Yaşayan İnsan Hazineleri (YİH) Ulusal Envanteri" ve "SOKÜM Ulusal Envanteri" olmak üzere iki çeşit ulusal envanteri bulunmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022a). Türkiye'nin SOKÜM Envanteri'nde toplam 297 unsur yer almakta olup, bu unsurların 45'i Geleneksel El Sanatı Ustalığı kapsamındadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022b).

Kastamonu İli El Sanatları

El sanatları kavramının sözlük anlamına bakıldığında, "*el tezgâhlarında bir yardımcı araç kullanarak yapılan işlerin hepsi*" olarak tanımlandığı görülmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2022). Ölmez ve Etikan (2008: 381) el sanatlarını kavramsal açıdan ele aldıkları çalışmalarının sonunda el sanatını "*belli bir geçmişi, orjini olan, kuşaktan kuşağa öğrenilerek günümüze gelen, günümüzde eğitimi verilen, görsel ve sanatsal değere sahip, el ile belli bir üretim tekniği kullanılarak ya da sermaye ve tesis gerektiren, ticari ya da bireysel amaçlı, turistik ve otantik, kullanım ve hatıra eşyası üretimine dayalı uğraşların ortak adı*" olarak tanımlamıştır. El sanatları; hem bireylerin sosyal doyumlarını karşılayarak hem de turizm sektöründe hediyelik eşya olarak satışa sunulurken, yerel ekonomiye ve ülke ekonomisine katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte gelecek nesillerin el sanatlarını öğrenerek ve günümüze uyarlayarak, devamlılığını sağlaması kültürel mirasın kaybolmaması bakımından son derece önem arz etmektedir (Kılıçarslan ve Cansız, 2021: 142).

Kastamonu ilinin 20 ilçesi bulunmaktadır. Bunlar; Abana, Ağlı, Araç, Azdavay, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, Daday, Devrekâni, Doğanyurt, Hanönü, İhsangazi, İnebolu, Küre, Merkez, Pınarbaşı, Seydiler, Şenpazar, Taşköprü ve Tosya'dır. İlin 135 km'lik sahil şeridi bulunuyor olup (İbret, 2004: 158-161); Abana, Cide, Çatalzeytin, Doğanyurt ve İnebolu ilçeleri deniz kıyısında yer almaktadır. Ayrıca Bozkurt ilçesinin deniz kıyısında yer alan köyleri bulunmaktadır.

Kastamonu, hızlı sanayileşmenin ve şehirleşmenin etkisine rağmen sahip olduğu oldukça zenginlik ve çeşitlilik gösteren el sanatlarını günümüzde de yaşatmaya çaba harcamaktadır (Yetim, 2004: 30). Kastamonu ilinin el sanatları ana başlıklar halinde; dokumacılık, ahşap işçiliği, bakırcılık, çarşaf bağı, çakıcılık ve bıçakçılık, taş baskı, sepetçilik, fanilacılık, saz yapımı, sandık-sandalye yapımı, hamam kesesi, urgancılık, Tosya kuşağı, kaşıkçılık (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022a), çilingircilik, el değirmeni yapımı, nalbantlık, telacılık, kilimcilik, oyacılık, dericilik ve hattatlık olarak sayılabilir (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022, b: 120-121). Bu bölümde, sadece Kastamonu'da yaygın olarak görülen ve yapılan el sanatları hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Dokumacılık, Kastamonu'da çok eski tarihlere dayanmaktadır. Ünlü gezgin Evliya Çelebi 17. yüzyılda yazdığı Seyahatnâmesi'nde, Kastamonu'da üretilen kumaşların ünlü olduğundan bahsetmektedir. 19. yüzyıl sonlarında Coğrafyacı Vital Cuinet'in Anadolu şehirlerindeki ekonomik durumları da ele aldığı "La Turquie d'Asie" adlı eserinde; Kastamonu'nun 1894 yılındaki dokumacılık sanatı hakkında bilgilere yer vermiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020). Osmanlı Devleti döneminde ordunun çadırlarının ve donanmanın yelkenlerinin Kastamonu'da dokunduğu bilinmekte olup, bu dönemde kent adeta dokumacılık merkezi konumundadır. Birinci Dünya Savaşı ve İstiklal Savaşı esnasında ordunun çadır bezinin ve çamaşırlarının çoğunluğu yine Kastamonu şehrinde üretilmiştir (Tan, 1980'den akt. Yetim ve Kayabaşı, 2007: 728). Şehirde dokumacılığın günümüze kadar gelmesinin ve ilerleme kaydetmesinin en temel sebebi; dokumacılığın ev dokumacılığı şeklinde yapılması ve aile fertlerinin üretime her aşamada dâhil olmasıdır (Yetim, 2004: 45). Dokumacılığın ilerlemesinin bir diğer sebebinin ise şehirde keten ve kendir ekiminin yapılması olduğu düşünülmektedir (Erdoğan, 2018: 185). Şehirde geçmişten günümüze dokumaların kullanım alanları, değişiklik göstermiştir. Geçmişte dokumalar; halkın günlük gereksinimlerini gidermek için başörtü, peşkir, uçkur, kuşak, örtü vs. olarak dokunmaktaydı. Günümüzde ise ev dekorasyonunda kullanılması amacıyla; sehpa örtüsü, şömentabla, masa örtüsü, koltuk örtüsü, perde, çarşaf ve kumaş olarak dokunmaktadır (Yetim, 2004: i).

Kastamonu'nun %65'i ormanlarla kaplı olup; şehir sınırları içerisinde iki adet milli park bulunmaktadır. Evliya Çelebi'nin "Ağaç Deryası" olarak nitelendirdiği Küre Dağları Milli Parkı; hem dünyanın korunması gereken 100 sıcak noktasından biri (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022c: 20) olmakla birlikte hem de 2012 yılında Avrupa'nın seçkin alanlarını simgeleyen PAN Parks Ağı'nda yer alarak Avrupa'nın 13., Türkiye'nin ise ilk PAN Parks sertifikalı alanı olmuştur (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022b: 71). Strabon'un "Orman Denizi" olarak nitelendirdiği Ilgaz Milli Parkı da şehrin bir diğer milli parkıdır. Kastamonu'nun ormanlarında; sarıçam, karaçam, göknar, kızılçam, kayın, karaağaç, akçağaç ve kestane ağaçları bulunmaktadır (İbret, 2004: 160). Şehrin sahip olduğu orman varlığı, ahşap işçiliğinin gelişmesine olanak sağlamıştır. Kastamonu'da ahşap işçiliğinde en çok tercih edilen malzemeler çam, kayın, meşe ve cevizdir. İlde ahşap işçiliğinin örneklerini; camilerin mihrabında, minberinde, rahlesinde, penceresinde ve dolap kapılarında görmek mümkündür. Şehir aynı zamanda ziyaretçilerine oldukça fazla ahşap hediyeelik eşya alternatifi sunmaktadır. İskemle, mücevher kutusu, sandık, beşik ve sofraltığı bunlardan sadece birkaçıdır (Erdoğan, 2018: 499-500).

Küre ilçesinin köklü bir madencilik geçmişi vardır. Bakır madeninin; İsfendiyar Bey döneminde diğer şehirlere ihraç edildiği ve üretiminin 16. yüzyılda da etkili olduğu ulaşılan bilgiler arasındadır (Mühimme 7: 737'den akt. Eyüpgiller, 1999: 44-45). Osmanlı Devleti döneminde önemli bir ticaret merkezi olan Kastamonu'nun önemi, sahip olduğu bakır madeni nedeniyle giderek artmıştır (Güzey, 2001: 169). Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi için döktürdüğü topların bakırının da yine bu ilçeden götürüldüğü üzerlerinde bulunan damgalardan anlaşılmaktadır (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022b: 107). Şehirde bakırcılığın köklü bir geçmişi olsa da, yıllar içerisinde bu el sanatı ile uğraşanlar azalmıştır. 1942 yılında Bakırcılar Çarşısı'nda 22 bakır atölyesi

bulunurken, günümüzde bu sayı 3'e düşmüştür. Bakır ustalarının elinden çıkan kapaklı sahanlar, hamam tasları, güğümler ve ibrikler Kastamonu bakırcılık zanaatının karakteristik üslubunu yansıtmaktadır (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022d).

Kastamonu'da çarşaf bağlamanın hangi tarihte başladığı tam olarak bilinemese de müzede sergilenen en eski çarşaf bağının 18. yüzyıla ait olduğu bilinmektedir (Tan, 2007'den akt. Öztürk ve Can, 2020: 22). Çarşaf bağlama; sarı kıvrak adı verilen yerli dokumadan yapılan çarşafın kenarlarına pamuk ipliğiyle alet kullanmadan, elle atılan düğümlerin tırnak ile sıkıştırılması sonucu oluşan süslemelerdir (Erdoğan, 2018: 300-301). Bu el sanatı, kadınlar tarafından yapılan en yaygın ve gelir getirici el sanattır (Yetim, 2004: 30). Kastamonu'da evlenecek olan her kişinin çeyiz sandığında bulunan çarşaf bağı; havlu, masa örtüsü, salon takımı, peştamal ve perde uçlarına uygulanabilmektedir. Motiflere, gösterdiği şekle göre çeşitli isimler verilmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022a). Ayrıca çarşaf bağı, SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri'nde yer almaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022b).

Çakıcılık ve bıçakçılık el sanatları, Tosya bıçkısı ve Evrenye bıçağı olarak Kastamonu'nun iki ilçesinde görülmektedir. Üretimi çok eski tarihlere dayanan Tosya bıçkısının sap kısmı, manda boynuzundan; metal kısmı ise krom nikel alaşımına paslanmaz çelikten yapılır. Tamamen elde üretilen Tosya bıçkısı, 2018 yılında coğrafi işaretli ürün olarak tescil edilmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2018). Tosya çakısı olarak da bilinen Tosya bıçkısı, genellikle ağaç ve bağ budama işlerinde kullanılmaktadır. Bu ürüne sanatsal yön kazandıran özelliği ise sapın bileziğe yakın bölümünde "cicof" adı verilen geometrik şekillerle süslenmiş olmasıdır (Engin, 1990: 92-96). Sivri ve eğri bıçak kategorisinde yer alan Evrenye bıçağı, Kastamonu ilinin İnebolu ilçesinin Dibek ve Evrenye köylerinde uzun yıllardır üretilmektedir. Tüm parçaları tamamen el işçiliğiyle yapılan çelik bıçağın sapı, genellikle keçi boynuzundan; kını kızılbaş ağaçtan yapılmaktadır. Evrenye bıçağı; ekmek bıçağı, kasap bıçağı ve mutfak bıçağı olarak kullanılmakta olup, ekmek bıçağı dışındaki bıçakların yüzlerine süslemeler yapılmaktadır. Evrenye bıçağı da 2021 yılında coğrafi işaretli ürün olarak tescil edilmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2021). Ayrıca Tosya bıçkısı ve Evrenye bıçağı, SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri'nde yer almaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022b).

Taş baskı dokuması, çirişli ip ile üretilmiş olan dokumanın üstüne boya, fırça ve genellikle kuru ıhlamur ağacından oyulmuş ahşap kalıplarla desenler çizerek veya basılarak elde edilir. Taş baskı dokumasının kendine has, çok sayıda deseni bulunmaktadır. Unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarından biri olmak üzere 1900'lü yılların sonlarında yeniden canlandırılan taş baskı dokumasından günümüzde mutfak önlüğü, çanta, sehpa ve masa örtüsü, havlu, yastık kılıfı, elbise ve fular gibi ürünler yapılmaktadır. Kastamonu Taş Baskı Dokuması, 2019 yılında coğrafi işaretli ürün olarak tescil edilen bir diğer el sanatıdır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2019). Cemil Kızılkaya, Ahşap Baskı-Yazma Ustası olarak 2012 yılında YİH Ulusal Envanteri'ne kaydedilmiştir (Gökmen, 2019: 25). Ayrıca taş baskı da SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri'nde kayıtlıdır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022b).

Sepetçilik; Kastamonu'da yaygın olarak uğraşılan el sanatlarından biri olup, önemli bir geçim kaynağıdır (Türktaş, 2021: 409). Merkez ilçede yapılan sepetler söğüt dallarından, Daday ve Araç ilçelerinde yapılan sepetler ise fındık ağaçlarından örülmetedir. Kastamonu Sepeti, ince dalların özel işlemlerle hazırlandıktan sonra elle örülmesiyle elde edilir. Daday Sepeti ise ince dar çubuk haline getirilen dalların elle kullanım amacına göre örülmesiyle elde edilir. Bu sepetler; kapaklı pazar sepeti, yumurta sepeti ve saman çit sepeti olarak adlandırılmıştır (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022e).

İlin yöresel el dokuma sanatı ürünlerinden biri de Kastamonu Örmeye Fanilası'dır. İstiklal Savaşı esnasında ordunun iç giyim eşyası olarak kullanılmıştır. Geçmişte sadece iç giyim eşyası olarak kullanılan ürün, günümüzde modernize edilerek dış giyim eşyası özelliği kazandırılmıştır. Ürünün en önemli özelliği; %100 pamuk ipliğinden üretilmesi olup, bu sayede dört mevsim giyinebilme özelliği taşımaktadır. Özellikle kış mevsiminde vücudu sıcak tutması, yaz mevsiminde ise ter emme özelliğine sahip olması sebepleriyle tercih edilmektedir. Dikiş işlemleri ve süslemesi tamamen el emeğiyle yapılan ürünün, çeşitli renk ve süsleme çeşitleri bulunmaktadır. Kastamonu Örmeye Fanilası, 2020 yılında coğrafi işaretli ürün olarak tescil edilmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020).

Kastamonu'nun önemli el sanatlarından bir diğeri de saz yapımıdır. Merkez ilçenin yanı sıra Küre, İnebolu ve Cide ilçelerinin köylerinde saz yapım ustaları bulunmaktadır. Atölyesi Merkez ilçede bulunan Tekeli Kardeşler, Türkiye'de saz yapımında önemli bir yere sahiptirler. Saz yapımlarında kullanılan malzeme ıhlamur ağacı olup, her boyda saz yapılmaktadır. Saz yapım ustası Bekir Tekeli, 2010 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından YİH Ulusal Envanteri'ne alınmıştır (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022f). Ayrıca saz yapımı, SOKÜM Türkiye Ulusal Envanteri'nde yer almaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022b).

Kastamonu'nun Tosya ilçesinde tiftik dokumacılığının 400 yıllık bir mazisi olduğu bilinmektedir (Beşen Yalçın ve Atalayer, 2020: 7). Adını üretildiği ilçeden alan Tosya kesesinin ünü, tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Hamam kesesinin ham maddesi olan tiftik; Çankırı'nın ilçelerinden karşılanıyor olup, kese el tezgâhlarında 20-25 cm eninde dokunmaktadır (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022g). İlçedeki tiftik dokumacılığından elde edilen bir diğeri ürün Tosya kuşağıdır. Tosya kuşağının 300 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Tiftik piyasasında görülen değişikliklere göre şekillenen kuşak üretimi, yoğun olduğu yıllarda 800 ustaya ve yaklaşık 300 kişiye gelir elde etme imkânı sağlamıştır. Günümüzde unutulmaya yüz tutan bu sanatı icra eden 2 usta bulunmaktadır. Tosya kuşağı, hem bel ağrısı ve fıtığı gibi rahatsızlıklarda sağlık amacıyla; hem de ölen kişilerin bedenini mezara yerleştirirken geleneksel bir ritüeli yerine getirmek amacıyla kullanılmaktadır. Kuşağın eni 25-30 cm genişliğinde, boyu 2.5-5 m uzunluğunda olup, dört çerçeveli tezgâhlarda kendinden desenli olarak dokunarak, 35-40 cm saçak bırakılarak son halini alır (Gündüz, 2016: 7-9).

Urgancılık el sanatı, Kastamonu'da geçmişte olduğu gibi günümüzde de yoğun olarak icra edilmektedir. 16.-19. yüzyıllarda urgancılık Kastamonu şehrinin ticaretini oluşturan ihracat ürünleri arasındaydı (Şemseddin, 1306-1316'dan akt. Gül, 2021: 563). Geçmişte ihracat dışında iç ticarete de önemli bir yeri olan urgancılık ürünlerinden; kış mevsiminde evlerde kullanılan bez, halı, hasır, kilim ve çuvallar kervanlarla başka

şehirlere gönderilmekteydi. 2019 yılında kendir üretiminin devlet tarafından desteklenmesi sonucu ortaya çıkan artışla birlikte Hanönü ilçesinde kurulan atölyede urgan, kınnap ve halat üretimi yapılmaktadır. Bununla birlikte ilçede urgancılık sanatını icra eden 6 usta bulunmaktadır (Gül, 2021: 570-571). Şehrin bir diğer ilçesi olan Taşköprü'deki verimli ovalarda kendir üretimi yapılmaktadır. İlçede üretilen kendir; ip, sicim, urgan ve halat yapımında kullanılmaktadır (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022h).

Kaşıkçılık, Kastamonu'nun geleneksel el sanatlarından bir diğeridir. Cide, Pınarbaşı ve Şenpazar ilçelerinde kaşık yapımı ile uğraşmaktadır. Özellikle Şenpazar ilçesinin Aşıklı köyünde bulunan ustalar el aletleri ile oyarak şimsir kaşık yapmaktadır. Sağlık koşullarına uygun olan aynı zamanda sıcak suda ve bulaşık makinesinde yıkanmaya dayanıklı olan kaşıklar; son dönemlerde kayın ağacından da üretilmeye başlanmıştır. Şimsirden üretilen diğer ürünler arasında; çatal, yemek maşası, menteşeli çatal kaşık ve halkalı çatal kaşık bulunmaktadır (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022i).

Yöntem

Araştırma, iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada; nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup, veri toplama tekniği olarak doküman analizinden faydalanılmıştır. Literatürde arşiv ya da doküman taraması olarak da adlandırılan doküman analizinde; örgütsel, klinik ya da program kayıtlarının tam metinleri ya da bu metinlerden yapılan alıntılar, muhtıra ya da yazışmalar, resmi yayınlar ya da raporlar, kişisel günlükler ve açık uçlu anketlere verilen yazılı yanıtlar incelenir (Patton, 2018: 4). Bu araştırma kapsamında; araştırma konusu ile bağlantılı olarak ulusal ve uluslararası literatürde yer alan kitap, ansiklopedi, sözlük, makale, bildiri, tez, kurumsal yayın, rapor, gazete ve dergi gibi kaynaklar taranmıştır.

Araştırmanın ikinci aşamasında ise doküman analizi neticesinde elde edilen nitel veriler, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı yazılımlardan yararlanılarak haritalandırılmıştır. CBS; hem konumsal bilgiyle ilgili çalışan kullanıcıların birbirinden oldukça farklı meslek disiplinlerinden olması hem de farklı uygulama ve amaçlara göre kullanılması sebebiyle geniş bir perspektife sahip olup, kullanım alanlarına göre tanımlanmaktadır (Kaya Benschir ve Akay, 2006: 32). CBS, coğrafya alanında "*değişik kaynaklardan, coğrafi sayısal değerler ile coğrafi fakat sayısal olmayan verilerin derlenmeleri, bilgisayar ortamında depolanması, işlenmesi, analiz edilmesi, çıktıları yani ürünlerinin alınması ve sunulması gibi işlevleri yerine getiren donanım, yazılım ve kullanımına verilen genel ad*" olarak tanımlanmıştır (Doğanay, 2017: 109-110). CBS, 1960'lı yıllarda ortaya çıkmış, 1990'lı yıllarda yaygınlaşmış ve etkin olarak kullanımını günümüze değin sürdürmüştür (Yomralıoğlu, 2021: 419). CBS'nin kullanım alanları çok geniş olup; turizm alanında kaynak envanterinin oluşturulmasına, turizmin etkilerinin incelenerek gerekli olan önlemlerin alınmasına, turizm destinasyonunun dönemsel ziyaretçi akışının takip edilmesine, kaynak kullanımı ile ilgili gereken analizlerin yapılmasına, turizmin potansiyel etkilerinin değerlendirilmesine, yer uygunluğu ve seçimi çalışmalarının yapılmasına ve tüm sonuçların görselleştirilmesine imkân sağlar (Kaçmaz ve Döker, 2021: 224). CBS'nin amacına hizmet eden çok sayıda bilgi sistemi yazılımı bulunmaktadır (Susam, 2006: 58). Bu çalışmada ArcGIS yazılımı ve ArcMap bileşeni

kullanılmıştır. Söz konusu yazılımın ve bileşeninin olabildiğince güçlü bir CBS ve uzaktan algılama yazılımı olduğu bilinmektedir (Yılmaz, Aydın ve Çiçek, 2021: 54).

Bulgular

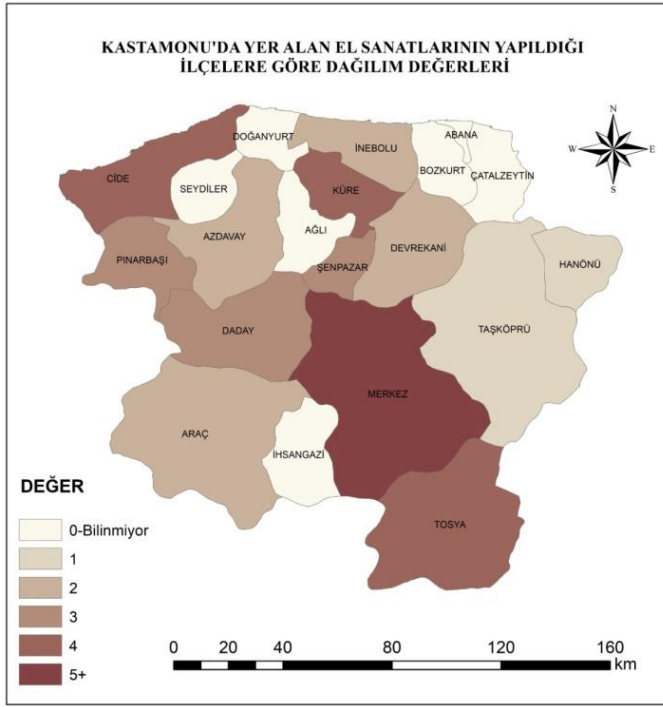
Araştırmanın bulgular bölümünde, öncelikle Kastamonu ili el sanatlarının ilçelere göre dağılımını gösteren tablosuna ve renklendirme yöntemiyle gösterilen haritasına yer verilmiştir. Ardından her bir el sanatı ayrı ele alınarak, yapıldığı ilçelerin renklendirme yöntemiyle gösterildiği haritalarla bölüm sonlandırılmıştır.

Tablo 1. El Sanatlarının İlçelere Göre Dağılımı

El Sanatları	Yapıldığı İlçeler
Dokumacılık	Merkez, Araç, Daday, Pınarbaşı, Azdavay, Şenpazar, Cide, Küre, Devrekâni, Tosya
Ahşap İşçiliği	Merkez
Bakırcılık	Küre, Merkez
Çarşaf Bağı	Küre, Şenpazar, Azdavay, Pınarbaşı, Cide
Çakıcılık ve Bıçakçılık	İnebolu, Tosya
Taş Baskı	Merkez, Devrekâni, Daday
Sepetçilik	Araç, Daday, Merkez
Fanilacılık	Merkez
Saz Yapımı	Cide, İnebolu, Küre, Merkez
Hamam Kesesi	Tosya
Urgancılık	Taşköprü, Hanönü
Tosya Kuşağı	Tosya
Kaşıkçılık	Şenpazar, Cide, Pınarbaşı

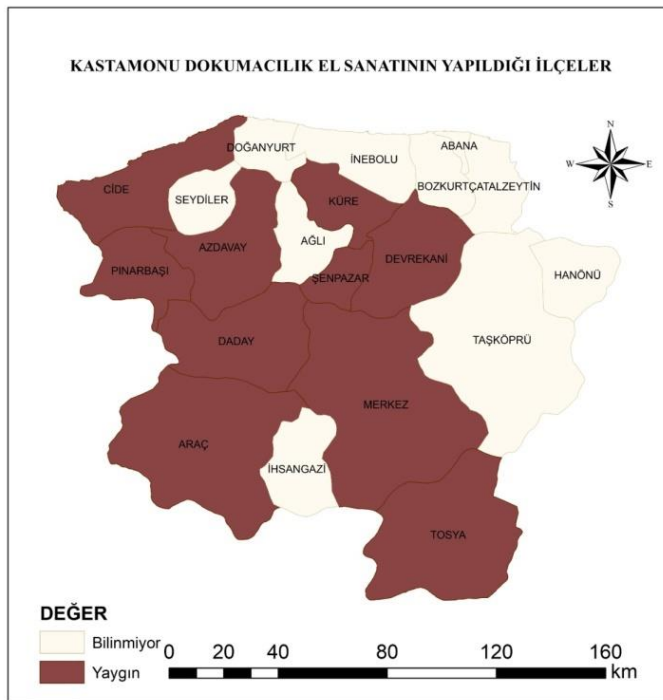
Kaynak: Literatür taraması sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda, yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’de, Kastamonu ili el sanatlarının ilçelere göre dağılımına yer verilmiştir. Yapılan literatür taramasının sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda; dokumacılık el sanatının diğer el sanatlarına nispeten daha yaygın olarak yapıldığı görülmektedir. Toplamda 10 ilçede yaygın şekilde görülen dokumacılık el sanatını, yine birbiri ile bağlantılı olarak nitelendirebilecek çarşaf bağı sanatı takip etmektedir. Çarşaf bağı sanatını takiben saz yapımı, taş baskı, sepetçilik ve kaşıkçılık el sanatları; Kastamonu genelinde daha yaygın olarak görülmektedir. Bahsi geçen el sanatlarına oranla yaygınlığı daha az sayılabilecek el sanatları ise bakırcılık, Tosya kuşağı, urgancılık, hamam kesesi, fanilacılık, ahşap işçiliği, çakıcılık ve bıçakçılıktır.

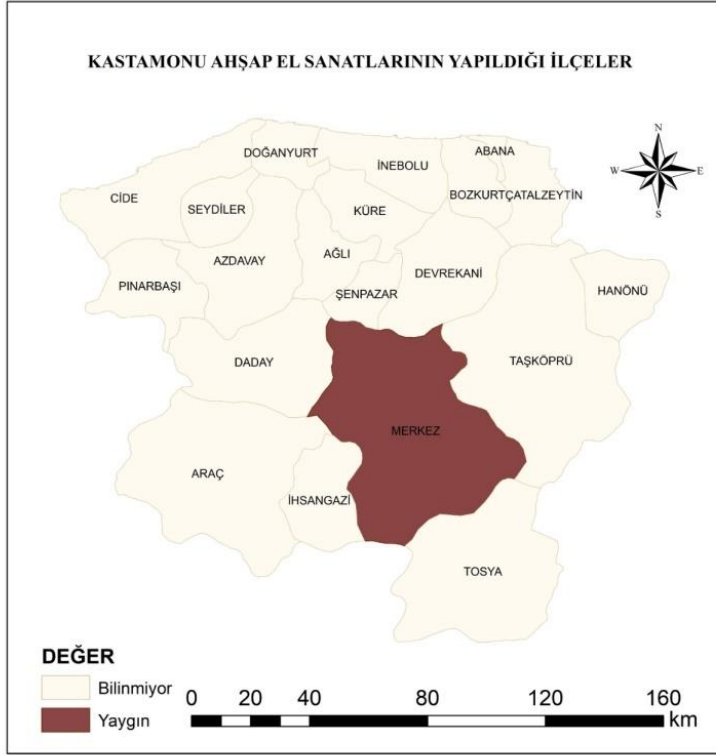
Harita 1. Kastamonu'da Bulunan El Sanatlarının İlçelere Göre Dağılımı

Kastamonu'da bulunan el sanatlarının ilçelere göre dağılımının renklendirme yöntemiyle gösterildiği Harita 1'e bakıldığında; en çok el sanatı faaliyetinin yapıldığı ilçenin Merkez ilçe olduğu görülmektedir. Merkez ilçede, toplamda 7 farklı el sanatı en belirgin şekilde görülmektedir. Tosya ilçesinin 5, Cide ve Küre'nin 4, Şenpazar, Pınarbaşı ve Daday'ın 3, Azdavay, İnebolu, Devrekâni ve Araç ilçelerinin 2, Taşkoprü ve Hanönü ilçesinin ise 1 el sanatı faaliyetiyle uğraştığı tespit edilmiştir.

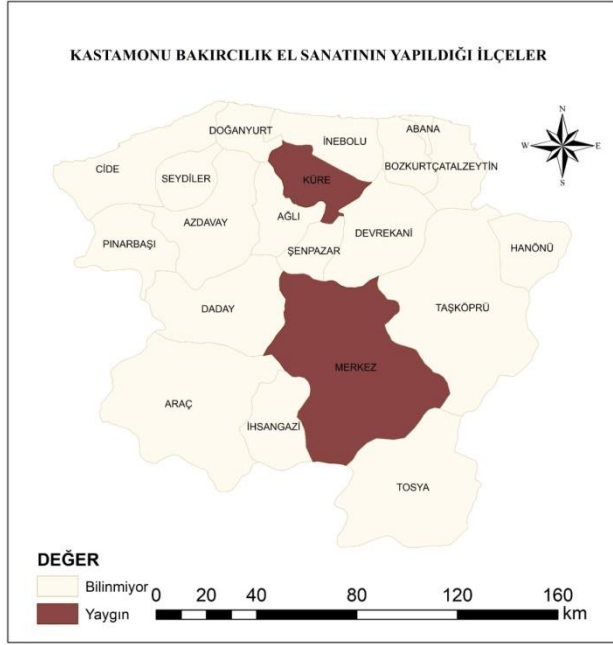
Harita 2. Dokumacılık El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Harita 2’den de anlaşılacağı üzere; Kastamonu genelinde en yaygın şekilde yapılan el sanatlarının başında dokumacılık faaliyetlerinin geldiği görülmektedir. Toplam 10 ilçede yapılan ve tarihi çok eskilere dayanan dokumacılık sanatını, hemen hemen her alanda görebilmek mümkündür. Literatür taramasında elde edilen bilgiler; dokuma ürünlerinin İstiklal Savaşı yıllarına kadar uzandığını, askeri giyim ihtiyaçlarının temin edilmesinden (Tan, 1980’den akt. Yetim ve Kayabaşı, 2007: 728), günümüzde ev dekorasyonu ürünlerine (Yetim, 2004: i) kadar belirgin olarak yaygınlığını koruduğunu ve kullanımını hala devam ettirdiğini göstermektedir.

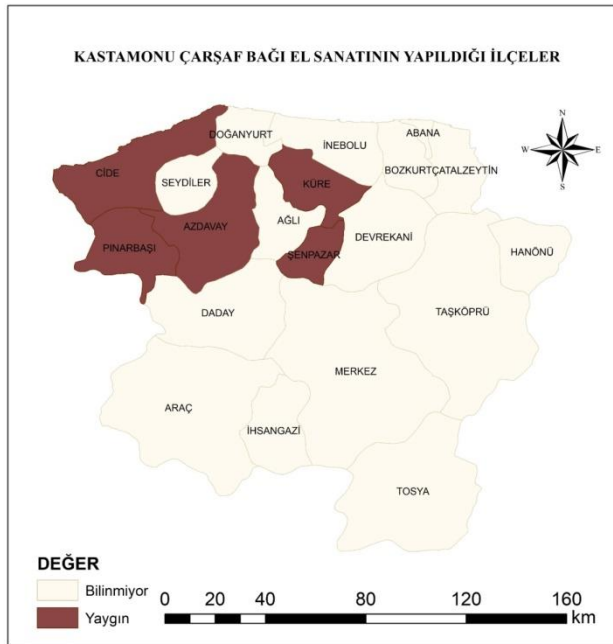
Harita 3. Ahşap İşçiliği El Sanatının Yapıldığı İlçeler

2020 yılı orman alanının il düzeyinde dağılımının gösterildiği verilere göre, Kastamonu ili Antalya’dan sonra en fazla orman alanına sahip 2. ildir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022b). İstatistikler Kastamonu’nun her ne kadar orman varlığı bakımından çok zengin olduğunu gösterse de ilçeler bazında değerlendirildiğinde, diğer el sanatlarına oranla ahşap işçiliğinin yayılışının daha az olduğu görülmektedir. Harita 3’te de görüldüğü üzere en yaygın olarak Merkez ilçede yapılan ahşap işçiliğinin yayılımının üzerinde, günümüzde ahşap yerine kullanılan ürünlerin etkili olduğu düşünülmektedir.

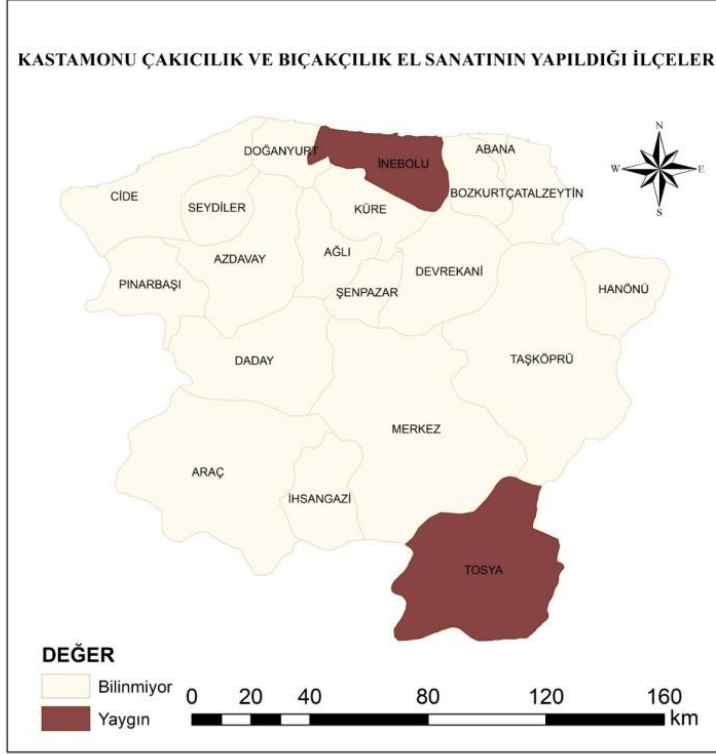
Harita 4. Bakırcılık El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Bakırcılık el sanatının en belirgin olarak görüldüğü ilçenin Küre olması, ilçenin sahip olduğu bakır madeni yataklarının (Güzey, 2001: 169) doğal bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırmanın sonucunda, Küre'den sonra bakırcılık faaliyetlerinin en yaygın olarak Merkez ilçede (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022d) yapıldığı görülmektedir. Diğer el sanatlarına oranla, bakırcılık el sanatının daha az yaygın bir faaliyet olduğu Harita 4'te görülmektedir.

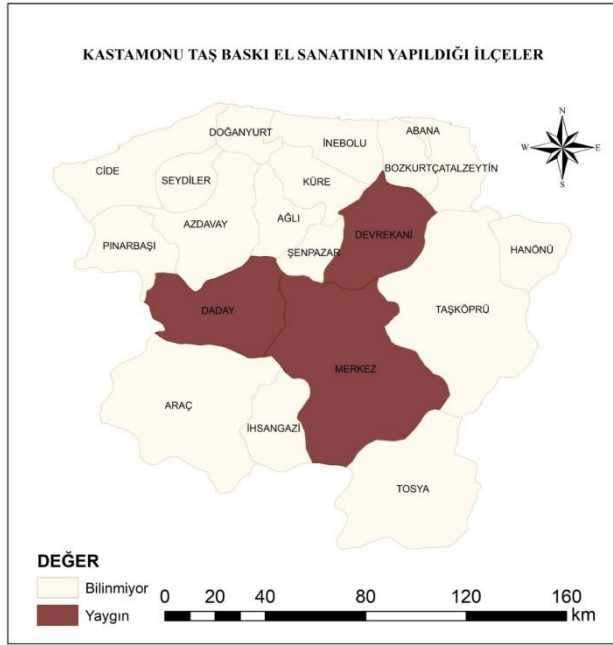
Harita 5. Çarşaf Bağı El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Kastamonu’da dokumacılık el sanatından sonra en geniş yayılış alanına sahip diğer el sanatının çarşaf bağı olduğunu söylemek mümkündür. Harita 5’te de gösterildiği üzere, toplamda 5 ilçede yaygın şekilde görülen ve tüm Kastamonu genelinde günümüzde de varlığını sürdüren çarşaf bağı el sanatına en fazla Cide, Pınarbaşı, Azdavay, Küre ve Şenpazar ilçelerinde rastlanılmaktadır.

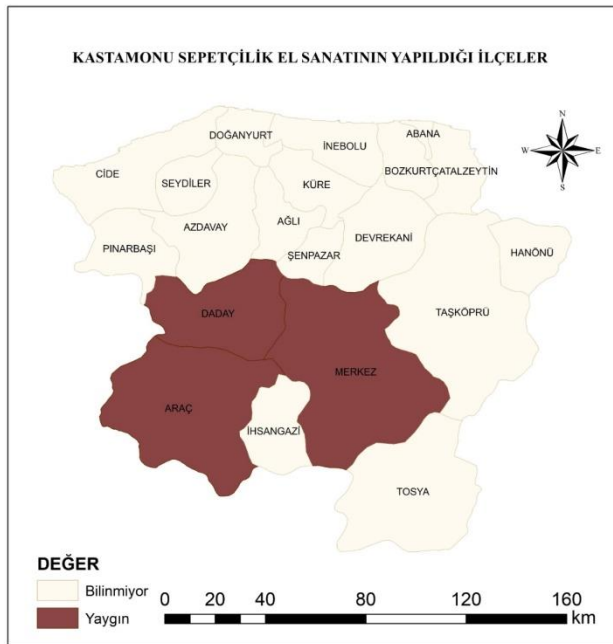
Harita 6. Çakıcılık ve Bıçakçılık El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Harita 6’da Kastamonu’daki ilçelerin bölge halkı tarafından ve toplumun genelinde de bilinirliği, tanınırılığı olan bıçakçılık sanatının İnebolu ilçesine (Kipay, 2012) özgü olarak nitelendiği ve yayılışının bu ilçede hâkim olduğu, çakıcılık faaliyetinin ise Tosya ilçesinde (Engin,1990) yaygınlık kazandığı görülmektedir.

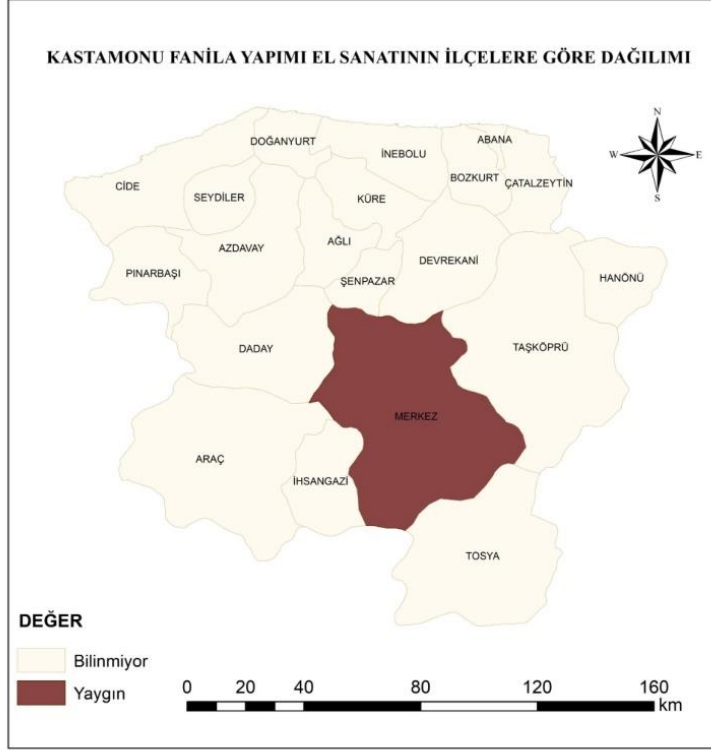
Harita 7. Taş Baskı El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Taş baskı sanatı, her ne kadar tüm şehir genelinde tanınıp yapılsa da elde edilen bulguların neticesi olarak en yaygın şekilde Devrekâni, Daday ve Merkez ilçe (Gökmen, 2019: 8; Soysaldı ve Şavkar, 2019) olmak üzere 3 ilçede hâkim olduğu Harita 7 üzerinde gösterilmiştir.

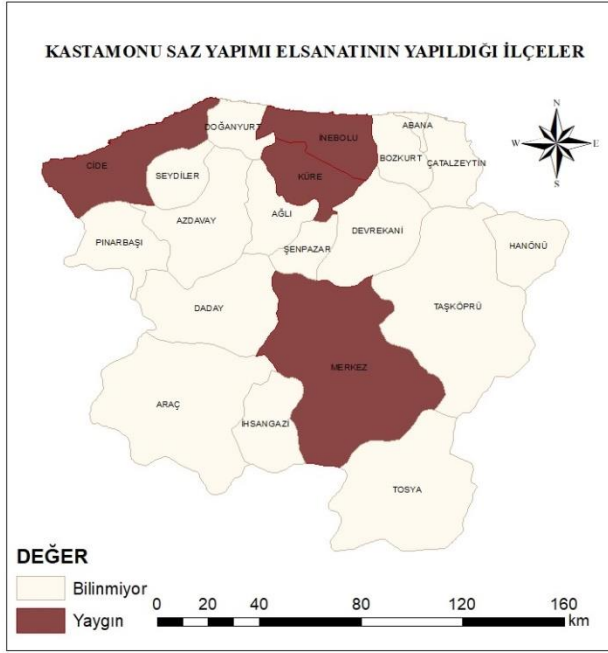
Harita 8. Sepetçilik El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Elde edilen bulgulara göre; Kastamonu’da sepetçilik el sanatı ile uğraşan ve belirgin olarak yayılışının tespit edildiği 3 ilçe söz konusudur. Bunlar; Daday, Araç ve Merkez ilçe (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022e) olarak harita 8’de gösterilmiştir. Tespit edilen ilçeler dışında, sepetçilik el sanatının tanınırlığı ve bilinirliği tüm il geneli için geçerlidir. Ancak gelişen taşımacılık ürünleri ve kolay ulaşılabilir malzemelerin kullanımı sonucunda, yaygınlığı nispeten daha az ve sayılıdır (Türktaş, 2021: 421).

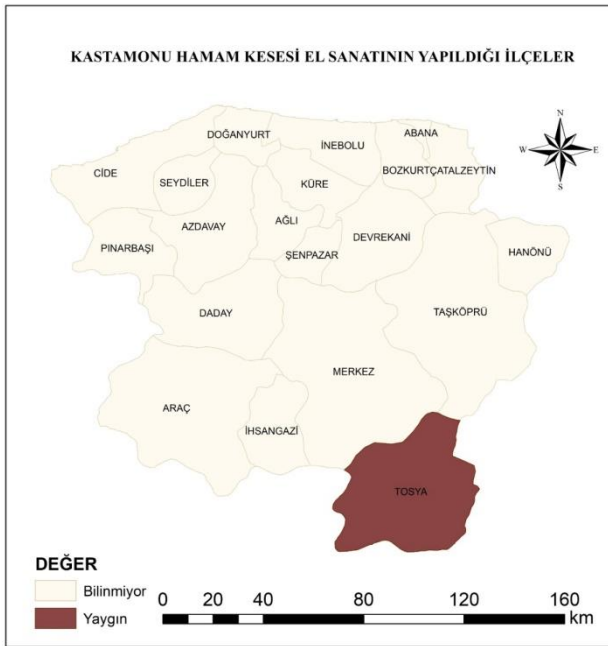
Harita 9. Fanilacılık El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Harita 9’da Kastamonu şehrindeki ilçeler bazında yaygınlığı ve dağılımı belirlenmiş olan fanila yapımı çok eski zamanlardan bugünlere gelebilmiş bir sanattır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020). Bir iç giyim eşyası çeşidi olan fanilanın günümüzdeki yapımı ve yaygınlığı, bulunan alternatif giyim ürünleri ve yapımının zahmetli oluşu gibi nedenlerden ötürü azalmıştır. Fanilacılığın yoğun olarak, Merkez ilçede hâkim olduğu belirlenmiştir.

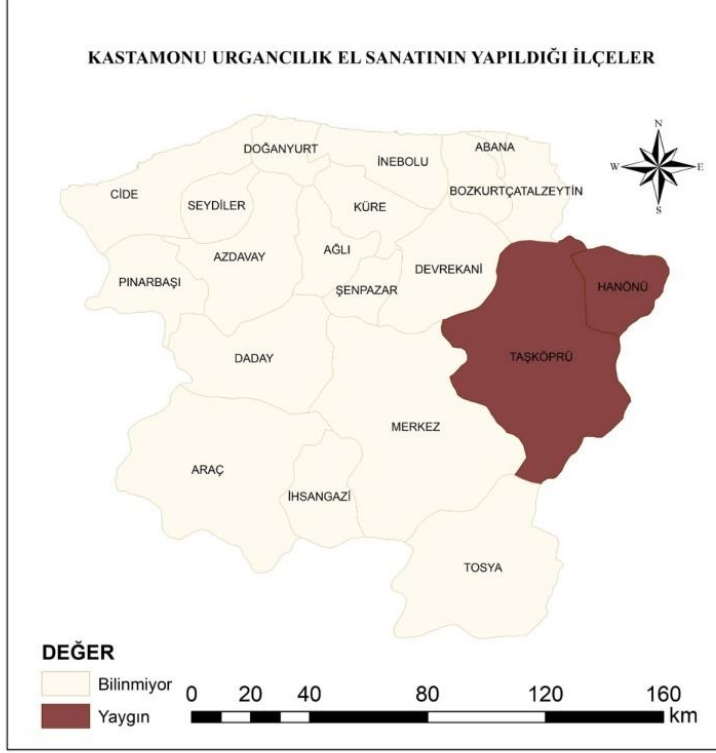
Harita 10. Saz Yapımı El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Kastamonu yöresinin önemli el sanatlarından birini oluşturan saz yapımıyla; daha çok Küre, İnebolu ve Cide ilçelerinin köylerinde uğraşıldığı belirlenmiştir. Ancak saz yapımı el sanatının, Merkez ilçede tanınırlığı ve bilinirliği daha fazladır. Bu durumun en temel sebepleri; Merkez ilçede yer alan Tekeli Kardeşler Atölyesi'nin uzun yıllardır saz yapımı ile uğraşması ve Bekir Tekeli isimli ustanın YİH Envanteri'ne alınmasıyla ülke çapında büyük bir üne sahip olmasıdır (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022f).

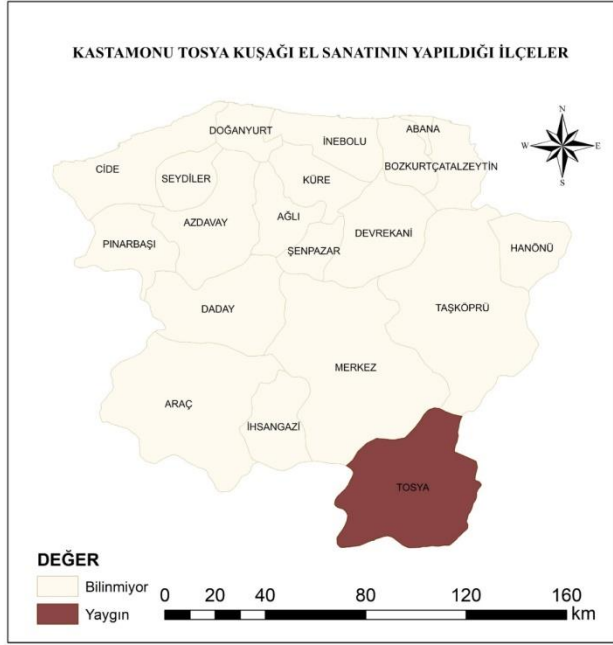
Harita 11. Hamam Kesesi El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Hamam kesesi yapımında kullanılan ana malzemenin tiftik olması Kastamonu genelindeki yayılışını ve dağılışını etkilemektedir. Tiftik ihtiyacını Çankırı'dan karşılayan Tosya ilçesinin, bu sanatın özgün ve en belirgin olarak rastlanılan yer olduğu tespit edilmiştir. Tosya Kesesi, Tosya Hamam Kesesi olarak da bilinen yapımı zahmetli ve içeriği büyük oranda tiftik olan (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022g) bu sanatın, Kastamonu ilindeki dağılımı harita 11'de gösterilmiştir.

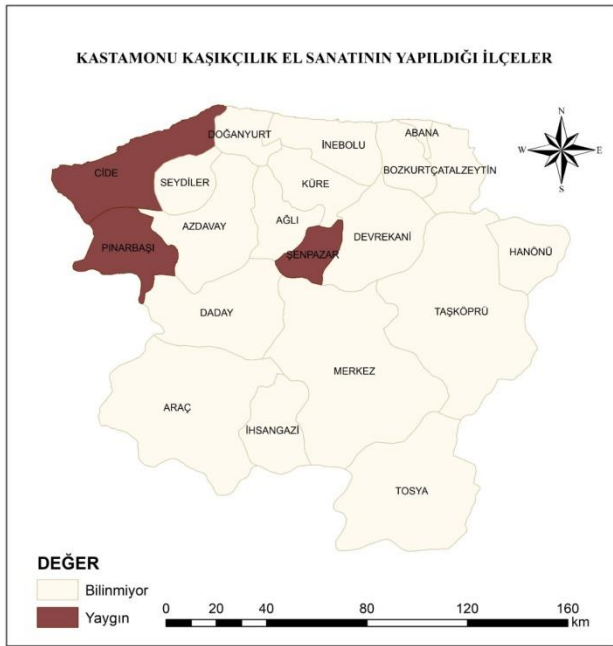
Harita 12. Urgancılık El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Urgancılık; geçmişte Kastamonu'nun önemli geçim kaynaklarından birini oluşturmakla birlikte, en çok ihraç edilen ürünler arasında yer almaktaydı (Şemseddin, 1306-1316'dan akt. Gül, 2021: 563). Araştırmanın sonucunda elde edilen bilgiler, kendir ekimi ve urgancılık faaliyetlerinin en çok ve yaygın olarak yapıldığı ilçelerin Tashköprü ve Hanönü olduğunu göstermektedir (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022h; Gül, 2021: 571).

Harita 13. Tosya Kuşağı El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Harita 13'te yapıldığı ilçeler ve dağılımı belirtilmiş olan Tosya kuşağı el sanatının, hamam kesesi yapımında olduğu gibi ana maddesinin keçi kılından elde edilen tiftikler olduğu bilinmektedir. Tiftik ihtiyacının kolay karşılanabilmesinde ve yapımında diğer ilçelere göre daha önde gelen Tosya, bu el sanatının özgün olarak yapıldığı ve belirgin yayılışa en çok sahip olan ilçe olarak belirlenmiştir.

Harita 14. Kaşıkçılık El Sanatının Yapıldığı İlçeler

Kaşıkcılık, Kastamonu şehrinde görülen önemli el sanatlarından biridir. Sıcak suya ve bulaşık makinesinde yıkanmaya karşı dayanıklı bir yapıya sahip olmasının, günümüzde de hala varlığını sürdürebilmesine katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Harita 14'te ilçelere göre yaygınlığı ve dağılımı belirtilmiş olan kaşık yapımının en çok Şenpazar ilçesinde görüldüğü belirlenmiştir (Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022). Diğer ilçelere göre yayılışı ve yapımı fazla olan diğer ilçeler ise Pınarbaşı ve Cide'dir.

Sonuç ve Öneriler

SOKÜM unsurları kapsamında Kastamonu ili el sanatlarının değerlendirilmesinin ve haritalandırılmasının amaçlandığı bu çalışmada, öncelikle ilgili ulusal ve uluslararası literatür doküman analizi tekniği ile taranmıştır. Elde edilen veriler ışığında; CBS tabanlı ArcGIS, ArcMap gibi uygulamalardan faydalanılarak, renklendirme yöntemiyle gösterilen haritalar oluşturulmuştur. Bu haritalarda, el sanatlarının yaygın olarak görüldüğü ve yapıldığı ilçelerin dağılımı gösterilmiştir. Araştırma alanı, Kastamonu ilinin Merkez ilçesi de dâhil olmak üzere toplam 20 ilçesini kapsamıştır.

Kastamonu ili, geçmişten günümüze birçok farklı medeniyete ve devlete ev sahipliği yapmış olduğundan, çeşitli toplumların kültürlerinin izlerini yansıtmaktadır. Şehir bulunduğu konumu ve sahip olduğu tarihi ve kültür mirasının yanı sıra coğrafi yapısı, iklim özellikleri, bitki örtüsü, doğal güzellikleri ve orman varlığı sayesinde kültür, inanç, doğa, kış ve gastronomi turizmi potansiyeline sahiptir. Özellikle son yıllarda yapılan yatırım ve tanıtım faaliyetleriyle bölgenin turizm alanında tanınırlığı ve bilinirliği artmış, yerli ve yabancı ziyaretçi sayısında artış olduğu görülmüştür. Sahip olduğu tüm bu özellikler, Kastamonu ili el sanatlarının zenginliğine de yansımıştır.

Araştırma kapsamında, Kastamonu ilinde geçmişten günümüze kadar gelmiş ve belirgin olarak tanınıp, bilinen 13 el sanatı saptanmıştır. Bu el sanatları; dokumacılık, ahşap işçiliği, bakırcılık, çarşaf bağı, çakıcılık ve bıçakçılık, taş baskı, sepetçilik, fanilacılık, saz yapımı, hamam kesesi, urgancılık, Tosya kuşağı ve kaşıkcılıktır. El sanatlarının ilçelere göre dağılımına bakıldığında; dokumacılık el sanatının diğer el sanatlarına göre daha yaygın olarak yapıldığı görülmüştür. Dokumacılık el sanatının ardından çarşaf bağı, saz yapımı, taş baskı, sepetçilik ve kaşıkcılık el sanatlarının Kastamonu genelinde daha yaygın olarak yapıldığı belirlenmiştir. Söz edilen el sanatlarına kıyasla yaygınlığı daha az sayılabilecek olanların ise bakırcılık, Tosya kuşağı, urgancılık, hamam kesesi, fanilacılık, ahşap işçiliği, çakıcılık ve bıçakçılık olduğu tespit edilmiştir.

Kastamonu'da bulunan el sanatlarının ilçelere göre dağılımına bakıldığında; en çok el sanatı faaliyetinin yapıldığı ilçenin Merkez ilçe olduğu görülmüştür. Merkez ilçede, toplamda 7 farklı el sanatı en belirgin şekilde görülürken; Tosya ilçesinin 5, Cide ve Küre'nin 4, Şenpazar, Pınarbaşı ve Daday'ın 3, Azdavay, İnebolu, Devrekâni ve Araç ilçelerinin 2, Taşköprü ve Hanönü ilçesinin ise 1 el sanatı faaliyetiyle uğraştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kastamonu ili el sanatları tek tek ele alındığında; dokumacılık el sanatının toplam 10 ilçede yapıldığı belirlenmiştir. Bu ilçeler; Cide, Pınarbaşı, Azdavay, Daday, Araç, Küre, Şenpazar, Devrekâni, Merkez ilçe ve Tosya'dır. Ahşap işçiliği, fanilacılık ve saz yapımı el sanatları faaliyetleri sadece Merkez ilçede yürütülmektedir. Bakırcılık el sanatı ile Merkez ilçede ve Küre'de uğraşılırken; çarşaf bağı sanatı ile Cide, Pınarbaşı, Azdavay, Küre ve Şenpazar ilçelerinde uğraşılmaktadır. Bıçakçılık el sanatı, İnebolu'da; çakıcılık el sanatı Tosya'da yapılmaktadır. Taş baskı el sanatı faaliyetleri, Devrekâni, Daday ve Merkez ilçede yürütülmektedir. Sepetçilik; Daday, Araç ve Merkez ilçede yapılırken, Hamam kesesi ve Tosya kuşağı sadece Tosya ilçesinde yapılmaktadır. Urgancılık, Hanönü ve Taşköprü ilçelerinde yapılırken; kaşıkçılık el sanatı ile Cide, Pınarbaşı ve Şenpazar ilçelerinde uğraşıldığı görülmüştür. Bununla birlikte, Bozkurt, Çatalzeytin, Doğanyurt, İhsangazi ve Seydiler ilçelerinde yaygın olarak yapılan el sanatı faaliyeti tespit edilememiştir.

Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular; şehre gelen yerli ve yabancı ziyaretçilerin Kastamonu ili el sanatlarını daha iyi tanıyabilmesi adına, Küçükbasmacı (2020)'nin da ifade ettiği gibi SOKÜM unsurlarının ele alındığı bir müze kurulmasının faydalı olabileceğini düşündürmektedir. Müze içerisinde SOKÜM taşıyıcıları olan el sanatı ustalarının katılımının sağlandığı, çocuklara ve yetişkinlere özel atölyeler düzenlenebilir. Böylelikle bir yandan müzeyi ziyaret edenlere el sanatını birebir deneyimleme fırsatı verilirken, diğer yandan özellikle çocuklara yönelik olan atölyelerde SOKÜM kapsamında yer alan el sanatlarının kuşaktan kuşağa aktarımı sağlanarak, koruma bilinci aşılabilir. Müze içerisinde SOKÜM taşıyıcılarının ürettiği ürünler için satış mağazası yapılarak, ustaların ekonomik kaygı yaşamadan mesleki faaliyetlerini layıkıyla sürdürmelerine olanak sağlanabilir. Ayrıca söz konusu atölyelerde Kastamonu Üniversitesi Taşköprü Meslek Yüksekokulu bünyesinde yer alan El Sanatları Bölümü öğrencilerine el sanatları ustalarının yanında uygulama imkânı sunulabilir. Araştırma kapsamında ele alınan 13 el sanatı dışında, geçmişte Kastamonu ilinde birçok el sanatının icra edildiği tespit edilmiştir. Ne yazık ki günümüzde geçerliliğini yitirmiş olan bu el sanatlarına sahip çıkılarak, yeniden canlandırılabilir. SOKÜM kapsamında yer alan el sanatlarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması için el sanatlarını icra eden ustalar YİH Ulusal Envanteri kapsamına alınabilir ve kendi el sanatlarını çıraklarına öğretmeleri desteklenebilir. Turist harcamalarının büyük bir bölümünü el sanatları ürünlerinin oluşturduğu bilgisi göz önünde bulundurularak; yerel halkın özellikle de gençlerin yerleşim yerlerindeki halk eğitim merkezleri bünyesinde verilen kurslara katılımı desteklenerek, el sanatlarını öğrenmeleri teşvik edilebilir. El sanatlarının daha geniş kitlelere tanıtılması için müze kurulmasının yanı sıra T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, valilik, kaymakamlıklar ve belediyelerin web sitelerinde ve sosyal medya hesaplarında tanıtımlara daha fazla yer verilebilir. Kastamonu ili el sanatlarının tamamının yer aldığı broşür ya da tanıtım kitapçığı bastırılabilir. İli ziyaret eden ziyaretçilerin bu el sanatlarına daha kolay ulaşabilmesini sağlamak için özellikle merkez ilçede el sanatları ürünlerinin satışının yapıldığı mağazalar artırılabilir. Sadece Kastamonu ili el sanatlarının ele alındığı festivaller düzenlenebilir ya da hâlihazırda olan festivallerde, etkinliklerde ya da fuarlarda tanıtıma daha fazla yer verilebilir. Arıoğlu (2020)'nin da vurguladığı gibi; el sanatlarının icra edildikleri mekânlarıyla

birlikte korunup, gelecek kuşaklara aktarılması önem taşımaktadır. Bundan dolayı Kastamonu’da yapılacak olan planlama ve koruma çalışmaları, el sanatlarının icra edildiği mekânları da kapsayacak şekilde özel projelerle hayata geçirilmelidir. Bu konu üzerinde çalışacak araştırmacılara; el sanatları ustalarının, yerel yöneticilerin, yerel halkın, ziyaretçilerin ve üniversitelerin “turizm”, “kültürel miras ve turizm”, “el sanatları” bölümlerinde çalışan akademisyenlerinin ve öğrenim gören öğrencilerinin SOKÜM kapsamında ele alınan el sanatları hakkındaki görüşlerine yer verildiği çalışmalar yapılması önerilebilir.

Kaynakça

- Alpaslan, İ. (2015). *UNESCO, sürdürülebilir kalkınma ve kültür: Somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) Örneği*. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu UNESCO Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Arioğlu, İ. E. (2020). *Kent Maneviyatında Kent Kültürü, Geleneksel Meslekler ve El Sanatlarının Rolü*. Erşahin, S. ve Erşahin, Z. Ed., s: 391-407. Ankara: İdealkent Yayınları.
- Barışta, H. Ö. (1988). Kastamonu’da Yazmacılık. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4 (10) , 195-212.
- Bayraktar, M. S. (2017). Kastamonu’da Üç Tarihi Külhan Kazanı. *Vakıflar Dergisi*, 47, 99-132.
- Beşen Yalçın, M. ve Atalayer, G. (2020). Tiftiğin Geleneksel Öyküsü ve Yaratıcı Yeni Denemeler Üzerine. *ARIŞ Halı Dokuma ve İşleme Sanatları Dergisi*, (17), 4-21.
- Doğanay, H. (2017). *Coğrafya Bilim Alanları Sözlüğü*. Altaş, N. T. Ed. Ankara: Pegem Akademi.
- Engin, İ. (1990). Tosya’da Bıçkıcılık (Çakıcılık) ve Bıçkı Yapım Teknikleri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 34(1-2), 89-98.
- Erdoğan, A. (2018). *Kastamonu Kültürü 2: Kastamonu, Dokuma Kültürü, Unutulmaya Yüz Tutan El Sanatları, İş ve Meslekler*. Kastamonu.
- Eyüpgiller, K. K. (1999). *Bir Kent Tarihi Kastamonu*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Gökmen, Ö. (2019). *Kastamonu yazmacılık (taş baskı) sanatı ve ahşap kalıpların desen özellikleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gül, S. (2021). *Urgancılık*. Soysaldı A. Ed., s:561-573. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı.
- Gündüz, L. G. (2016). *Anadolu’da keçi kılı\tıftik dokumalar ve ekose desen önerilerinin analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Güzey, A. R. (2001). *Şer’iyye sicillerine göre XVII. yüzyıl sonları - XVIII. yüzyıl başlarında Kastamonu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- İbret, B. Ü. (2004). Kastamonu Nüfusunun Gelişim, Dağılım ve Yoğunluk Özellikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12(1), 157-178.
- Kaçmaz, M. ve Döker, M. F. (2021). *Turizm Değerlerimizin Tanıtılması ve Pazarlanmasında Web-Mobil Tabanlı Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanımı*. Akköprü, E. ve Döker, M. F. Ed., s:217-240. Ankara: Pegem Akademi.
- Kaya Bensghir, T. ve Akay, A. (2006). Bir Kamu Politika Aracı Olarak Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS): Türkiye’de Belediyelerin CBS Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 15(1): 31-46.
- Kılıçarslan, H. ve Cansız, F. (2021). El Sanatları Kurslarının Kültürel Mirasımıza Katkısı: Kırşehir Halk Eğitim Merkezi Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46, 142-151.
- Kipay, E. (2012). Bellekteki izleriyle el sanatlarının dönüşümü “Kastamonu Evrenye Bıçağı”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Küçükbasmacı, G. (2020). *Kastamonu Kültürünü Geleceğe Taşımak: Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi*. Arıcan, M. K. , Tuğrul, M. ve Aydınbaş, Y. E. Ed., s: 113-126. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Mancı, A. R. (2021). Antik Yerleşimlerin Somut Olmayan Kültürel Miras Açısından Değerlendirilmesi: Göbeklitepe Örneği. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2): 274-284.
- Oğuz, M. Ö. (2013). *Alan Araştırması ve Uluslararası İşbirliği Projeleri*. Oğuz, M. Ö. , Ölçer Özünel, E. ve Gürçayır Teke, S. Ed., s: 13-18. Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu.
- Ölmez, F. N. ve Etikan, S. (2008). Kavramsal Açından El Sanatları Sorunsalı. *Gazi Üniversitesi I. Uluslararası El Sanatları Sempozyumu*, 24-26 Nisan, Ankara, Türkiye.
- Öztürk, İ. (2005). Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu (Tarihçe, Sorunlar, Öneriler). *Sanat Dergisi*, 7, 67-75.
- Öztürk, F. ve Can, K. (2020). Geleneksel Kastamonu Çarşaf Bağlama Dantelinin Giysilere Uygulanabilirliğinin İncelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (9), 19-31.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Çev. Ed.: Bütün, M. ve Demir, S. B.), Ankara: Pegem Akademi.
- Soysaldı, A. ve Şavkar, F. (2019). Kastamonu Yazma Ustası Celal Yağcıoğlu. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(22), 87-114.
- Sökmen, D. (2019). *Kastamonu geleneksel yazma baskıcılığı ve Cemil Kızılkaya ahşap kalıp baskı koleksiyonunun değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.
- Susam, T. (2006). Yüzey Suları Coğrafi Bilgi Sistemi: Tokat İli Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (16) , 57-67.
- Tan, N. (1982). Kastamonu'da Ağaç Oyma Sanatkârı Mehmet Ali Özeflânili. *Türk Etnografya Dergisi*, 17, 145-153.
- Türker, N., Akça, E. ve Uçar, M. (2019). Dini Mekanları Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları: Kastamonu İlinde Bir Uygulama. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2 (1) , 111-132.
- Türktaş, Z. (2021). Konya Karatay Belediyesi Tarafından Yürütülen Proje ve Bu Kapsamda Üretilen Örgü Setler. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (27), 407-425.
- Türkyılmaz, D. (2013). Kültürün Koruyucu Kadınları ve Somut Olmayan Kültürel Miras. Oğuz, M. Ö. , Ölçer Özünel, E. ve Gürçayır Teke, S. Ed., s: 91-95. Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu.
- Yakıcı, A. (2013). *Bilimsel Kuruluşlarda Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Çalışmalar*. Oğuz, M. Ö. , Ölçer Özünel, E. ve Gürçayır Teke, S. Ed., s: 31- 40. Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu.
- Yetim, F. (2004). *Kastamonu el dokumacılığı ve üretilen dokumaların bazı özellikleri ile işleme teknikleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yetim, F. ve Kayabaşı, N. (2007). Kastamonu İli Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi'nde Bulunan İşlemeli Ürünlerin Özellikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(2), 727-746.
- Yılmaz, E. , Aydın, O. ve Çiçek, İ. (2021). *Klimalotoji Çalışmalarında CBS Kullanımı*. Akköprü, E. ve Döker, M. F. Ed., s:29-57. Ankara: Pegem Akademi.
- Yomralıoğlu, T. (2021). *Coğrafi Bilgi Sistemleri Destekli Nominal Taşınmaz Değerlemesi ve Örnek Olay Analizi*. Coşkun, Y. (Ed.), s: 417-434. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakçası

- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022a). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-171364/el-sanatlari.html> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022b). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/Eklenti/50409,kastamonu-tanitim-kitapciği-sonpdf.pdf?0> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022c). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/Eklenti/49700,kastamonu-tanitim-katalogpdf.pdf?0> > [Erişim Tarihi: 26.04.2022].
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022d). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-171367/bakircilik.html> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022e). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-171371/sepeticilik.html> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022f). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-171373/saz-yapimi.html> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022g). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-171375/hamam-kesesi.html> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022h). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-171376/urgancilik.html> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Kastamonu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022i). <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-171378/kasikcilik.html> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. (2003). <https://ich.unesco.org/en/convention> > [Erişim Tarihi: 06.05. 2022].
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022). El sanatları. <https://sozluk.gov.tr/> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2018). <https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/377.pdf> > [Erişim Tarihi: 29.04.2022].
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2019). <https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/5242f668-2ef7-4878-81a3-f92620e7b784.pdf> > [Erişim Tarihi: 29.04.2022].
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2020). <https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/ca685e04-01ca-435b-b482-6b154df6f7d7.pdf> > [Erişim Tarihi: 25.04.2022].
- Türk Patent ve Marka Kurumu. (2021). <https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/7f7c4416-a82a-4d3b-ac7a-9454e95aa262.pdf> > [Erişim Tarihi: 29.04.2022].
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022a). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50839/somut-olmayan-kulturel-miras-envanter-calismalari.html> > [Erişim Tarihi: 06.05. 2022].
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022b). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-279417/somut-olm-kult-miras-turkiye-ulusal-envanteri.html> > [Erişim Tarihi: 06.05. 2022].
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023). <https://aregem.ktb.gov.tr/TR-345095/unesco-somut-olmayan-kulturel-miras-listelerinde-turkiye.html> > [Erişim Tarihi: 14.12.2023].
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022a). <https://egitim.tarimorman.gov.tr/kastamonu/Menu/34/Carsaf-Bagi> > [Erişim Tarihi: 29.04.2022].

DURMUŞ, E. N. İ., KARAYEL, A. N., TANRISEVER, C. (2024). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurları Kapsamında Kastamonu İli El Sanatlarının Değerlendirilmesi ve Haritalandırılması. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 7(1): 194-218.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022b). <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler>> [Erişim Tarihi: 20.04.2022].

UNESCO Convention Concerning The Protection of The World Cultural and Natural Heritage. (1972). <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>> [Erişim Tarihi: 09.05. 2022].

UNESCO World Conference On Cultural Policies: Final Report. (1982). <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000052505>> [Erişim Tarihi: 10.05. 2022].

UTMK. (2020). <https://www.unesco.org.tr/Pages/1714/90/IV.%20Somut%20Olmayan%20K%C3%BClt%C3%BCrel%20Miras%20K%C4%B1%C5%9F%20Okulu>> [Erişim Tarihi: 06.05. 2022].

UTMK. (2023). <https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri>> [Erişim Tarihi: 13.12.2023].